

УДК 81'276.16:177.1

DOI: 10.26565/2227-1864-2020-87-07

Увічлива адресатність і її мовна репрезентація

Алла Петрівна Болотнікова

кандидат філологічних наук,
завідувачка кафедри загального мовознавства та іноземних мов,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(пр. Першотравневий, 24, Полтава, 36000, Україна);
e-mail: a.p.bolotnikova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4781-7475>

Юлія Вікторівна Гунченко,

старший викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(пр. Першотравневий, 24, Полтава, 36000, Україна);
e-mail: yuliyagunchenko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1980-137X>

Людмила Анатоліївна Чередник,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(пр. Першотравневий, 24, Полтава, 36000, Україна);
e-mail: ludmila.cherednik@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9589-8041>

У статті проаналізовано трактування категорії адресатності у науковій літературі, вказано на специфіку мовної репрезентації увічливої адресатності в українській мові. Описано особливості категорії адресатності та її мовної репрезентації з погляду соціолінгвістичних критеріїв. Увічливу адресатність розглянуто як набір особливих мовних індикаторів, що репрезентують комунікативну взаємодію, певний інструмент впливу на адресата, що іноді є ефективнішими, ніж сама комунікація. Крім того, вказано на соціолінгвістичні, національно-культурні особливості категорії адресатності. Запропоновано увічливу адресатність розглядати як певний прагматичний вектор, який визначає й регулює стратегію мовленнєвої поведінки мовця, що впливає на вибір і використання мовних індикаторів, специфіку використання мовних засобів вираження увічливої адресатності. Виокремлено та описано мовні індикатори увічливої адресатності, якими послуговується мовець з метою налагодження успішного комунікативного акту. Увиразнено, що категорія адресатності не обмежується реалізацією в межах однієї частини мови, оскільки адресатна експлікативність концентрується в займеннику, іменнику та дієслові, здатних називати або вказувати на адресата, тобто категорія адресатності є наскрізною категорією, властивою не тільки однієї частини мови. З'ясовано, що основними спеціалізованими граматичними індикаторами вираження увічливої адресатності в українській мові є особові займенники *ти, Ви*, адресатно-особові дієслівні форми, ключний відмінок іменників, дієслова наказового способу слова категорії адресатності (вокатив і адресатні інтенсифікатори на зразок *дорогий, шановний* та ін.), у яких лексикалізовано адресатну функцію. З погляду увічливої адресатності для репрезентації взаємин мовці використовують усталений набір мовних індикаторів, які виконують апеллятивну, фатичну, регулятивну, конотативну, національно-культурну, прагматично навантажені та модально марковані. Автори доводять, що функційне навантаження увічливої адресатності полягає в тому, щоб підготувати умови для успішної реалізації комунікативного акту. Установлено, що семантика адресатності визначається мовленнєвим контактом, взаєминами між комунікантами, ситуацією спілкування та інтенцією мовця.

Ключові слова: адресатність, увічлива адресатність, мовний індикатор, комунікант, комунікативний акт

Болотнікова А. П., Гунченко Ю. В., Чередник Л. А. Вежливая адресатность и ее языковая репрезентация

В статье проанализированы трактовки категории адресатности в научной литературе, представлена специфика языковой репрезентации вежливой адресатности в украинском языке. Описаны особенности категории адресатности и ее языковая репрезентация с точки зрения социолингвистических критериев. Вежливая адресатность рассмотрена как набор особых языковых индикаторов, представляющих коммуникативное взаимодействие, определенный инструмент воздействия на адресата, что иногда являются более эффективными, чем сама коммуникация. Кроме того, сделан акцент на социолингвистические, национально-культурные особенности категории адресатности. Вежливая адресатность рассматривается как определенный прагматический вектор, определяющий и регулирующий стратегию коммуникативного поведения говорящего, влияющий на выбор и использование языковых индикаторов, специфику использования языковых средств выражения вежливой адресатности. Выделены и описаны языковые индикаторы вежливого адресатности, которыми пользуется говорящий с целью налаживания успешного коммуникативного акта. Категория адресатности не ограничивается реализацией в пределах одной части речи, поскольку адресатная экспликативность концентрируется в местоимении, существительных и глаголах, которые способны называть или указывать адресата, то есть категория адресатности является сквозной категорией, присущей не только одной части речи. Основными специализированными грамматическими индикаторами выражения вежливой адресатности в украинском языке являются личные местоимения *ты, Вы*, адресатно-личные глагольные формы, звательные падеж существительных, глаголы повелительного наклонения,

слова категорії адресатності (вокатив і адресатні інтенсифікатори *дорогой, уважаемый* і др.), в яких лексикалізована адресатна функція. С точки зору ввічливої адресатності для репрезентації відносин говорящий використовують набір мовних індикаторів, які виконують апеллятивну, фатическу, регулятивну, коннотативну, національно-культурну функцію, прагматично навантажені і модально марковані. Автори доводять, що функціональна навантаженість ввічливої адресатності заключається в тому, щоб підготувати умови для успішної реалізації комунікативного акту. Семантика адресатності визначається мовним контактом, взаємодіями між комунікантами, ситуацією спілкування і інтенцією говорящого.

Ключевые слова: адресатность, вежливая адресатность, языковой индикатор, коммуникант, коммуникативный акт

Alla Bolotnikova, Yuliia Hunchenko, Liudmyla Cherednyk. Polite addressing and its linguistic representation

The article analyses interpretation of the category of addressee in the scientific literature, presents the specifics of the linguistic representation of polite addressee in the Ukrainian language. The features of the category of addressee and its linguistic representation from the point of sociolinguistic criteria view are described. Polite addressing is considered as a set of special linguistic indicators that represent communicative interaction, a certain instrument of influencing the addressee, which are sometimes more effective than communication itself. In addition, the emphasis is made on sociolinguistic, national and cultural features of the category of addressees. Polite addressee is regarded as a certain pragmatic vector that determines and regulates the strategy of the speaker's communicative behaviour, influencing the choice and use of language indicators, the specifics of linguistic means of expressing polite addressee use. Linguistic indicators of polite addressee, which are used by the speaker in order to establish a successful communicative act are highlighted and described. The category of addressee is not limited to implementation within one part of speech, since the addressee expressiveness is concentrated in pronouns, nouns and verbs that can name or indicate the addressee, thus the category of addressee is a cross-cutting category inherent not only to one part of speech. The main specialized grammatical indicators of polite addressee expression in the Ukrainian language are personal pronouns *mu, Bu*, addressee-personal verb forms, vocative case of nouns, imperative verbs, words of the addressee category (vocative and addressee intensifiers *dear, respected*, etc.), in which the addressee is lexicalized function. From the point of polite addressing view, speakers use a number of linguistic indicators that perform an appellative, phatic, regulatory, connotative, national-cultural function, pragmatically loaded and modally labelled to represent relationships. The authors claim that functional load of a polite addressee is to prepare the conditions for successful implementation of a communicative act. The semantics of the addressee is determined by speech contact, relationship between the communicants, communication situation and the speaker's intention.

Key words: addressee, polite addressee, linguistic indicator, communicant, communicative act

Активізація уваги вчених до функційно-прагматичного потенціалу мовних одиниць і категорій позначилася і на поглибленому вивченні граматичних індикаторів, здатних виражати значення адресатності. Аналіз мовних індикаторів у комунікативно-прагматичному просторі дозволяє виявити додаткові властивості, які передають прагматичне значення ввічливої адресатності. Для сучасних лінгвістичних досліджень важливою є праця Н. Арутюнової «Фактор адресата», у якій порушено питання впливу різноманітних «аспектів, амплуа чи функцій» мовця на адресата. Дослідниця зазначає: «послугуємося терміном адресат, підкреслюючи при цьому свідому спрямованість мовленнєвого акту на особу (конкретну чи неконкретну), яка може бути певним чином охарактеризована і при цьому комунікативний намір автора мовлення повинен збігатися з його характеристикою. Іншими словами будь-який мовленнєвий акт розрахований на визначену модель адресата» [2, с. 358] (тут і далі переклад наш. – А. Б., Ю. Г., Л. Ч.). З погляду функційного синтаксису під поняттям адресат розуміють одного з актантів, який посідає відкриту валентність предиката позицію і позначає особу, на користь або на шкоду якої відбувається дія [6, с. 124]. З іншого боку адресат – це один з комунікантів, на якого спрямоване висловлення, тобто мовленнєва дія того, хто говорить. Крім того, адресат – це не пасивний слухач, суб'єкт сприйняття, він виступає в якості активного учасника комунікативного акту і як фактор постійної орієнтації мовця, суттєво впливає на характер його мовлення. Ґрунтовними і перспективними

для подальшого вивчення адресатності є монографія М. Скаба «Грамматика апелляції в українській мові», у якій здійснено комплексний граматичний аналіз мовних засобів апелляції (привертання уваги адресата мовлення та спонування його до сприйняття інформації); статті І. Кучеренка «Категорії відмінка в сучасній українській мові», «Синтаксичні функції вокатива і так зване звертання», «Вокатив як виразник функціонального члена речення і так зване звертання»; дослідження М. Плющ «Функціональна співвідносність називного і кличного відмінка за значенням особи» та інші.

Мета статті – проаналізувати підходи до категорії адресатності в науковій літературі, а також специфіку мовної репрезентації ввічливої адресатності в українській мові.

Питання адресатності та її мовна репрезентація були об'єктом зацікавлення багатьох як українських (Л. Бережан, А. Болотнікова, Е. Ветрова, І. Вихованець, О. Миронюк, Л. Пац, Я. Радевич-Винницький, М. Скаб, В. Шинкарук та інші), так і зарубіжних лінгвістів (Й. Андерш, Н. Арутюнова, Є. Гольдин, В. Карасик, А. Полонский, Л. Рыжова, Н. Формановська, R. Brown, A. Gilman, A. Charciarek, A. Grybosowa, M. Łaziński, K. Piszarkowa, E. Tomiczek, та інші). Так, Р. Браун і А. Гілман у праці „The Pronouns of Power and Solidarity” запропонували поділ адресатної системи на дві групи, у першій домінує семантика влади, у другій – семантика солідарності [16]. Хоча автори аналізують передовсім займенники на матеріалі французької, німецької та італійської мов, цей поділ, видається, є оптимальним для адресатної системи взагалі. Тобто семантика влади закладає систему, де для особи «вищої» (за статусом, віком тощо)

зарезервована ввічлива Ви-модель, а для особи «нижчої» – Ти-модель. Натомість семантика солідарності репрезентує систему, для якої оптимальною є Ви-модель за умови, що співрозмовники не диференційовані досить потужним інтеграційним чинником, в інших випадках мовці використовують Ти-модель. Чинником солідарності може бути вікова, родинна, професійна група. Досить переконливим є міркування Н. Арутюнової, що «адресатними є всі висловлення, які належать до соціального етикету і регулюють стосунки між людьми. Адресатність такого зразка мовленнєвих актів пояснюється саме їхньою приналежністю до сфери інтерперсональних стосунків. Вони не містять нової інформації для адресата, для якого важливим є сам факт їх реалізації чи нереалізації. Відсутність етикетного висловлення має таке ж важливе значення, як його наявність» в мовленнєвому акті [2, с. 361]. Одне з найгрунтовніших соціолінгвістичних досліджень адресатної системи сучасної польської мови здійснив Е. Томічек. Під адресатністю дослідник розуміє «перформативні висловлення, які за допомогою: деяких прономінальних засобів – особові займенники, номінальних форм: ім'я, прізвище, титули, атрибутивних одиниць: присвійні займенники, прикметники, слугують адресантові засобами для ініціації мовного контакту з адресатом, підтримання цього контакту, з урахуванням соціального статусу, у відповідності до встановлених суспільних і культурних норм, які визначають ступінь і характер дистанції між партнерами безпосереднього комунікативного акту» [17, с. 25]. Опис лінгвістичної теорії адресатності на матеріалі польської мови вдало представлений у дисертаційному дослідженні А. Полонського «Категория адресатности в современном польском языке». Автор аналізує суб'єкта мовлення – адресата, засоби мовленнєвої реалізації адресатності, а також її функції. Дослідник робить висновок, що категорія адресатності є структурованою лінгвістичною категорією з ядреними (релевантними) і периферійними (перехідними) елементами, які є відображенням соціальної стратифікації суспільства, оскільки на їхнє формування більший вплив мали прагматичні та соціальні аспекти, ніж граматичні категорії [11]. Грунтовно вивчала функційно-семантичне поле адресатності в українській мові Л. Пац. Під адресатністю дослідниця розуміє «спрямованість на особу фізичної чи моральної дії, незалежно від того позитивний чи негативний характер вона носить, пов'язана з передачею чи з отриманням об'єкта» [10, с. 37]. Мовець, адресуючи повідомлення, послуговується відповідними мовними індикаторами для вираження своєї інтенції з метою досягнення успішної комунікативної

взаємодії. Н. Арутюнова, вказуючи на двоїстий характер адресатності, переконливо доводить, що вона «з одного боку дозволяє адресату ідентифікувати себе як одержувача повідомлення, а з другого боку – в апелятиві часто виражається ставлення мовця до адресата» [1, с. 355]: *Золотенький мій, допоможи мені; Петрику, любий, подай мені чашку!* (поєднується семантика адресата вольової дії адресанта й семантика потенційного суб'єкта дії); *Красуне наша, Оленко, як же Ви гарно співаєте?!* (емоційно-експресивна оцінка). Мовні індикатори ввічливої адресатності «обслуговують один з найважливіших аспектів мовленнєвої діяльності, а саме організацію та регуляцію комунікативних взаємин, розподіл і перерозподіл комунікативних ролей в процесі спілкування, узгодження комунікантами уявлень про рольову структуру, створення оптимальної тональності спілкування» [8, с. 114]. Саме тому ввічливу адресатність розглядаємо як набір особливих мовних індикаторів, що репрезентують комунікативну взаємодію, певний інструмент впливу на адресата, що іноді є ефективнішими, ніж сама комунікація. Отже, у лінгвістичній науці намітилося декілька підходів до поняття адресатності. По-перше, адресатність розглядають як функційно-семантичну категорію, семантичною домінантою якої є адресат як другий суб'єкт мовленнєвого акту (прагмасемантичний адресат) [11]. По-друге, адресатність розуміють як характеристику висловлення, яка створюється мовцем засобами актуалізації ролі адресата [7]. По-третє, вказують на те, що адресатність – це функційно-прагматична категорія, що означає зверненість до другої особи [9].

Різні підходи в інтерпретації адресатності, відсутність єдиної термінологічної бази, комплексного аналізу ввічливої адресатності, її репрезентації мовними індикаторами свідчить про недостатність вивчення, лінгвістичного опису поняття адресатності в мовознавчій науці. Важливим видається виокремлення центру та периферії ввічливої адресатності в сучасній українській мові, що забезпечить її повний аналіз. Вироблені на сьогодні теоретичні й методологічні засади вможливають постановку та розв'язання актуального завдання дослідження ввічливої адресатності сучасної української мови в прагмасемантичному аспекті її вираження. Важливо виокремити та проаналізувати не лише поняття ввічливої адресатності, але й мовні індикатори, які пов'язані з її прагматичними характеристиками. Загальновідомо, що для успішного протікання комунікативного акту необхідно, щоб 1) мовець був готовий передати певну інформацію і щоб 2) адресат був готовий сприйняти цю інформацію, оскільки «повідомлення, яке посилає відправник, повинно бути адекватно сприйняте одержувачем» [15, с. 95]. Тобто, якщо мовець не впевнений, що адресат готовий сприймати інформацію, він повинен повідомити йому про початок мовленнєвого акту, спонукати його слухати.

Зокрема, в українській мові граматичним індикатором увічливої адресатності є ключний відмінок, який виконує функцію «спонукати адресата до початку комунікативної взаємодії». Отже, з погляду увічливої адресатності для репрезентації взаємин мовці використовують усталений набір мовних індикаторів, які виконують апелятивну, фатичну, регулятивну, конотативну, національно-культурну та інші функції; мають властивості реальної локації; прагматично навантажені; модально марковані (вказують на ставлення адресанта до адресата). Семантика адресатності визначається мовленнєвим контактом, взаєминами між комунікантами, ситуацією спілкування та інтенцією мовця. Л. Рижова в семантичній структурі адресивів виокремлює такі аспекти: «адресація – звернення до адресата мовлення, вокативність – віднесеність до другої особи, спонукальність (у широкому значенні), які разом утворюють семантичну базу або узагальнений типовий семантичний зміст» [12, с. 7]. Комуніканти зацікавлені в тому, щоб мовна репрезентація адресатності була однозначно маркована: факт уживання того чи того мовного індикатора неодмінно повинен відображати конкретну увічливу ситуацію спілкування, визначені соціальні взаємини. Наприклад, у ситуації спілкування «нижчий» – «вищий» мовні індикатори адресатності імлікують відношення нерівності соціальних ролей. Суголосні з міркуваннями Н. Баландіної, що варто говорити про двобічну залежність, коли «на вибір прагматичного кліше впливає ситуація, а з іншого боку, цей вибір її ж віддзеркалює» [3, с. 85]: *пане директоре, пане Президенте, пані професор, пані лікарко, пресвятий отче* тощо. Офіційна комунікативна ситуація передбачає вживання конвенційних мовних індикаторів, зокрема кличного та давального відмінка, особових займенників, дієслівних форм. Увічлива адресатність в українській мові полягає на опозиції Ти / Ви-форм: протиставлення другої особи однини / множини дієслів, пор: *Коли прийдеш в гості? – Коли прийдете в гості?*; протиставлення форм присвійних займенників, пор: *Як твоє здоров'я? – Як Ваше здоров'я?* Тому увічливу адресатність розглядаємо з погляду двох моделей: 1) Ви-модель виступає в несиметричних зв'язках між мовцем і адресатом (різний соціальний статус, різна вікова група, ситуація «нижчий» – «вищий»); 2) Ти-модель реалізується в симетричних зв'язках між мовцем і адресатом (близькі персональні стосунки, рівний соціальний статус, подібна вікова група, іноді ситуація «вищий» – «нижчий»).

Поділяючи думку про те, що адресатність належить до мовних універсалій [14; 8; 11; 12 та інші], варто зазначити, що увічлива адресатність також позначена національно-культурною

специфікою. А. Болотнікова наголошує, що «українська комунікативна культура здебільшого спрямована на реалізацію стратегій зближення співрозмовників. Інтерактанти, роблячи акцент відповідними вербальними засобами на дотриманні правил пристойності, демонструють увагу, доброзичливість, щирість та симпатію до партнера. Часте вживання демінутивів, різноманітних інтенсифікаторів надає висловленням емоційності та виразності: *Хочу, щоб Вам було добре!*» [5, с. 44]. Вибір мовних індикаторів, якими послуговується адресант, ініціюючи комунікативний акт з адресатом, зумовлений репертуаром вироблених прагматичних кліше, які в кожній національній мові утворюють чітку лаконічну систему. Наше мовлення завжди адресоване, будь-який комунікативний акт розрахований на мовленнєву модель адресата, який є важливим екстралінгвістичним фактором [2]. Мовні індикатори увічливої адресатності репрезентують її, указуючи на одночасно на двох учасників мовленнєвого акту. 3-поміж мовних індикаторів виокремлюємо ключний відмінок: *Шановний Миколо, Пане Миколо, Пані професор, Дорога Надіє Францієно* тощо; давальний відмінок: *Дякую панові, Спасибі Вам* тощо та дієслівні форми: *Ідеш з нами до театру? – Ідете з нами до театру? Чи Пані бачила цей фільм? Правду говориши! – Правду говорите!* тощо. Ці мовні індикатори можуть виступати як самостійно, так і в поєднанні з іншими засобами й відіграють одну з першочергових ролей для встановлення міжособистісного контакту. У спілкуванні «адресант тримає в своїй руках увесь процес комунікації – виникнення, початок, тривання, завершення комунікації, схеми взаємодії з адресатом, тематику спілкування тощо» [4, с. 105]. Якщо звертання, виражене формою кличного відмінка, репрезентує адресатність у такий спосіб «слухай мене, зверни увагу, я хочу щось тобі повідомити», форма давального відмінка має значення «спрямованості дії», то дієслівна форма є індикатором адресатності, що переважно має прагматичне значення «дій», «діймо разом». Виходячи з цього, увічливі висловлення, виражені кличним відмінком і дієслівною формою, виконують одну і ту ж апеляційну функцію, але репрезентують різну інформацію. Загалом предикатну сферу категорії адресатності, представлену формами імператива, визначають як категорію способу дієслова, предметну ж форму змісту зверненої мови, репрезентовану граматичними формами іменника, субстантивованого прикметника, займенників *ти, Ви*, займенникових прикметників *твій, Ваш*, дієприкметником – як вокатив «ключний відмінок», «ключний комунікат» [13].

Не можна заперечувати той факт, що багато увічливих адресатних висловлень не мають предметно вираженої дієслівної форми: *пане адвокате, пані Людмилу, пане Володимире, пане Ляшко, Шановна Зоє Орестівно, колего, добродію, друже* тощо. Цікавою видається думка славістів

В. С. Храковського та О. П. Володіна, що будь-яке ввічливе висловлення на зразок *Пані директор! Володимире Олександровичу!* фактично є регулярним еліпсом «вокативно-імперативного висловлення» [14, с. 253]. Це означає, що дієслово подекуди не експлікується в увічливих адресатних висловленнях, оскільки його значення має імпліцитний смисл «слухай / слухайте». Тобто ввічливе адресативне висловлення може бути репрезентоване імпліцитною дієслівною формою, синтаксична самостійність якої інтонаційно виражена.

Отже, функційне навантаження ввічливої адресатності полягає в тому, щоб підготувати умови для успішної реалізації комунікативного акту: звертаючись до адресата за допомогою визначеного набору мовних індикаторів, адресант спонукає адресата почати слухати і / або продовжувати слухати, а адресат трактує це так: «мене (адресата) кличуть, мені хочу

щось повідомити». Тому ввічлива адресатність є системною інтеграцією різнорівневих мовних індикаторів, об'єднаних спільною функцією – реалізація успішного комунікативного акту. Видається, що ввічливу адресатність варто розглядати як певний прагматичний вектор, який визначає й регулює стратегію мовленнєвої поведінки мовця, що впливає на вибір і використання мовних індикаторів. Можна говорити про керування успішним комунікативним процесом за допомогою мовних індикаторів ввічливої адресатності, що характеризує його як прагматичну стратегію, маючи на меті вплив на інтелектуальну, волюву та емоційну сфери адресата. Прагматична стратегія ввічливої адресатності розуміється як когнітивний процес планування мовцем своєї поведінки, спрямованої на модель світу адресата, що здійснюється через звернення до конкретних соціальних ролей адресата, як учасника взаємодії, з використанням оптимальних мовних індикаторів, що є перспективою подальшого вивчення.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: лексико-семантические проблемы. Москва: Наука, 1976. 383 с.
1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата. *Известия Академии наук СССР. Сер. литературы и языка*. Москва: Наука, 1981. Т. 40, № 4. С. 356–367.
3. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті: монографія. Київ: АСМІ, 2002. 332 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
5. Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2018. 257 с.
6. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.
7. Вольвак Н. П. Фактор адресата в публичном аргументирующем дискурсе / Сахалин. гос. ун-т. Южно-Сахалинск, 2004. 167 с.
8. Гольдин В. Е. Обращения: теоретические проблемы. 2 изд. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 136 с.
9. Желудкова Е. Г. Функционально-прагматический аспект категории адресата: на материале французского и русского языка: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Кемерово, 2004. 145 с.
10. Пац Л. І. Функціонально-семантичне поле адресатності в сучасній українській мові: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Горлівка, 1998. 158 с.
11. Полонский А. В. Категориальная и функциональная сущность адресатности. Москва, 1999. 142 с.
12. Рыжова Л. П. Обращения как компонент коммуникативного акта: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1982. 15 с.
13. Слинью І. І. та ін. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
14. Храковский В. С., Володин А. П. Семантика и типология императива : русский императив. Ленинград, 1986. 272 с.
15. Якобсон Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол. *Принципы типологического анализа языков разного строя*. Москва, 1972. С. 95–113.
16. Brown R., Gilman A. *The Pronouns of Power and Solidarity*. London; New York: Pinter Publishers, 1990. 137 s.
17. Tomiczek E. System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Wrocław, 1983. 240 s.

References

1. Arutjunova N. D. Predlozhenie i ego smysl: leksiko-semanticheskie problemy. Moskva: Nauka, 1976. 383 s.
2. Arutjunova N. D. Faktor adresata. *Izvestija Akademii nauk SSSR. Ser. literatury i jazyka*. Moskva: Nauka, 1981. T. 40, № 4. S. 356–367.
3. Balandina N. F. Funkciyi i znachennya ches`ky`x pragmaty`chny`x klishe v komunikaty`vnomu konteksti: monografiya. Ky`yiv: ASMI, 2002. 332 s.
4. Bolotnikova A. P. Gramaty`chni indy`katory` vy`razhennya kategoriyi vvichly`vosti v ukrayins`kij movi: dy`s. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Zaporizhzhya, 2018. 257 s.
5. Bacevy`ch F. S. Osnovy` komunikaty`vnoyi lingvisty`ky` : pidruchny`k. Ky`yiv: Akademiya, 2004. 344 s.

6. Vy`xovanez` I.R. Nary`sy` z funkcional`nogo sy`ntaksy`su ukrayins`koyi movy`. Ky`yiv: Naukova dumka, 1992. 224 s.
7. Vol`vak N. P. Faktor adresata v publichnom argumentirujushhem diskurse / Cahalin. gos. un-t. Juzhno-Sahalinsk, 2004. 167 s.
8. Gol`din V. E. Obrashhenija: teoreticheskie problemy. 2 izd. Moskva: Knizhnyj dom «LIBROKOM», 2009. 136 s.
9. Zheludkova E. G. Funkcional`no-pragmaticheskij aspekt kategorii adresata: na materiale francuzskogo i russkogo jazyka: diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Kemerovo, 2004. 145 s.
10. Pacz L. I. Funkcional`no-semanty`chne pole adresatnosti v suchasnij ukrayins`kij movi: dy`s... kand. filol. nauk: 10.02.01. Gorlivka, 1998. 158 s.
11. Polonskij A. V. Kategorial'naja i funkcional'naja sushhnost' adresatnosti. Moskva, 1999. 142 s.
12. Ryzhova L. P. Obrashhenija kak komponent kommunikativnogo akta: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Moskva, 1982. 15 s.
13. Sly`n`ko I. I. ta in. Sy`ntaksy`s suchasnoyi ukrayins`koyi movy`: Problemni py`tannya: navch. posibny`k. Ky`yiv: Vy`shha shkola, 1994. 670 s.
14. Hrakovskij V. S., Volodin A. P. Semantika i tipologija imperativa: russkij imperativ. Leningrad, 1986. 272 s.
15. Jakobson R. O. Shiftery, glagol`nye kategorii i russkij glagol. Principy tipologicheskogo analiza jazykov raznogo stroja. Moskva, 1972. S. 95–113.
16. Brown R., Gilman A. The Pronouns of Power and Solidarity. London; New York: Pinter Publishers, 1990. 137 s.
17. Tomiczek E. System adresatywny wspólczesnego jazyka polskiego i niemieckiego. Wrocław, 1983. 240 s.

Болотникова Алла Петровна, кандидат филологических наук, заведующая кафедрой общего языкознания и иностранных языков, Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка» (пр. Первомайский, 24, Полтава, 36000, Украина); e-mail: a.p.bolotnikova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4781-7475>

Alla Bolotnikova, Candidate of Philology, Head of the Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic” (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36000, Ukraine); e-mail: a.p.bolotnikova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4781-7475>

Гунченко Юлия Викторовна, старший преподаватель кафедры общего языкознания и иностранных языков, Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка» (пр. Первомайский, 24, Полтава, 36000, Украина); e-mail: yuliyagunchenko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1980-137X>

Yuliia Hunchenko, Senior Lecturer of the Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic” (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36000, Ukraine); e-mail: yuliyagunchenko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1980-137X>

Чередник Людмила Анатольевна, кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры украиноведения, культуры и документоведения, Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка» (пр. Первомайский, 24, Полтава, 36000, Украина); e-mail: ludmila.cherednik@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9589-8041>

Liudmyla Cherednyk, PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic” (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36000, Ukraine); e-mail: ludmila.cherednik@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9589-8041>